

Методичний коментар до уроку “Соната звуками і барвами”

Піднесена і драматична музика

Що звучить у музиці

Музика може передати будь-яке почуття, будь-яку дію. Пригадаймо, які музичні твори вам запам'яталися найбільше, про що саме в них розповіли нам композитор і виконавець.

- Пригадайте, що Олександр Скрибін записував під нотами кольоровий рядок.
- Обговоріть, чи справді кожен може побачити музичні кольори.
- Наспівайте одне одному мелодії різних кольорів.
- Чи однакові кольори побачать усі? Як гадаєте, чому так відбувається?
- Створіть усі разом кольорове музичне вітання.

Знайомимося з композитором

Людвіг ван Бетховен — німецький композитор і піаніст. Бетховена вважають ключовою фігурою в класичній музиці — саме його творчість суттєво вплинула й досі впливає на розвиток класичної музики.

Композитор творив у всіх жанрах, що тоді існували. Він писав опери, музику до драматичних спектаклів, хорові твори. Надзвичайно значущими в його спадщині є інструментальні твори: фортепіанні, скрипкові та віолончельні сонати, концерти для фортепіано, для скрипки, квартети, увертюри, симфонії.

Людвіг ван Бетховен народився в сім'ї придворних музикантів у місті Бонн. Його батько був обдарованою людиною — придворний музикант, викладав вокал, теорію музики та гру на клавесині. Проте він дуже невміло розвивав музичні здібності хлопчика. Він жадав своєму синові слави клавіриста-вундеркінда, але після перших концертів, які не виправдали його сподівань, дещо заспокоївся.

До одинадцяти років у малого Бетховена не було системних занять — його навчали різні музиканти, знайомі батька. Та в 1779 році в Бонн приїхав відомий композитор, органіст, письменник Крістіан-Готліб Нефе, який вплинув на формування Бетховена як творчої особистості, і в якого юний Бетховен навчався.

Велику роль у творчому становленні Бетховена відіграли такі композитори, як Вольфганг Амадей Моцарт і Франц Йозеф Гайдн. Завдяки їм Бетховен переїхав до Відня — це був початок нового періоду життя і творчості. Протягом двох століть саме Відень був одним із найбільших музичних центрів Європи. Коли Людвіг ван Бетховен опинився у Відні, то почав виступати в аристократичних салонах як віртуоз-піаніст і одразу здобув великий успіх. З його майстерністю не могли зрівнятися інші піаністи того часу. Глибина думки, рішуче, сміливе новаторство притаманні всій творчості Бетховена.

Бетховен був душею компанії — життєрадісним, товариським, жартівливим юнаком. Але підступна хвороба протягом майже двадцяти років крапля за краплею відбирала в нього слух. Уявіть, що відчував композитор, який щодня боявся що ось-ось не зможе чути свою музику. Скільки мужності це потребувало!

Сучасні дослідники вважають, що певний час композитор не міг чути, як усі, але трохи чув, притуливши один кінець товстої палиці до дерев'яної частини роялю, а другий —

до голови. Покладіть голову на стіл, притуливши вухо до стільниці, і тихо постукайте по ньому. Ваше притулене до столу вухо буде чути краще, ніж друге. От приблизно тільки так композитор і міг почути свою музику.

У цей складний для себе період Бетховен став похмурим і відстороненим від людей. Від самогубства його рятувала тільки музика, адже він гостро відчував, що не все зробив, для чого був покликаний. Саме тоді почався перехід композитора до нового стилю, який зараз у всьому світі називають Бетховенським. Він був не задоволений власними попередніми творами й хотів стати на новий шлях. У творах Бетховена цього часу з'являються невластиві раніше драматичні ноти, глибокі емоції. Так складається героїко-драматичний стиль Бетховена, який нині асоціюється з його іменем.

Патетична соната

Найвидатніші твори Бетховена, які відкривають нову епоху в історії музичного мистецтва, були створені в найскладніші для композитора роки, коли він втрачав слух. Серед них і знаменита Соната для фортепіано № 8 до мінор, відома як "Патетична". Назву "патетична" запропонував видавець, якого вразила трагічність твору. Бетховен присвятив її своєму близькому другу князю Карлу Ліхновському.

Саме під час написання сонати стали помітні перші ознаки швидкої глухоти. Робота над твором велася близько року. Це був важкий час у житті: щодня слух ставав все гіршим і гіршим, а прогнози лікарів були невтішні. Але Бетховен вірив у те, що зможе подолати всі негаразди і колись він знову зможе добре чути свою музику. Можливо, тому фінал сонати оптимістичний. Надалі тема долі стане непереборним болем композитора.

Патетична соната була вперше опублікована у грудні 1799 року. Сучасників композитора твір одразу вразив незвичайністю та сміливістю. Але не всі змогли зрозуміти новаторську музичну мову сонати. Тож розгорілися неабиякі суперечки між людьми, які не сприймали нового й намагалися зберегти старе, і новаторами, які не боялися йти вперед. Жодний фортепіанний твір того часу не викликав такого бурхливого обговорення.

Уперше почувши сонату, учитель Бетховена, видатний австрійський композитор Йозеф Гайдн сказав, що в нього з'явилося відчуття, ніби його учень має кілька голів замість однієї, кілька гарячих сердець замість одного і кілька душ замість однієї! Його до глибини душі вразила уява та фантазія автора.

Цікаво, що знаменитий піаніст Ігнац Мошелес у 10 років розучив ноти сонати й виконував її перед публікою. Але маленький піаніст через брак коштів не міг придбати ноти, тому переписав їх уночі, поки ніхто не бачив. Все було б добре, якби хлопчик не проговорився про свій вчинок учителю. Той розгнівався і вигнав учня. Але це було насправді на краще, адже завдяки цьому талановитий хлопчик потрапив на навчання до Бетховена.

Героїчна музика

Запропонуйте дітям послухати першу частину Патетичної сонати німецького композитора Людвіга Бетховена.

Назва сонати походить від грецького слова *pathos* — *пафос*, що означає урочисто, з піднесеним настроєм. Перші слухачі вважали сонату незвичайним і сміливим твором. А яке враження у вас?

- Пригадайте, якими мають бути частини сонати. А як розпочинається Патетична? Як гадаєте, чому композитор написав саме так? Як розвивається музика?

Пригадати особливості музичних форм і порівняти їх структуру дітям допоможе завдання на с. 40 із [робочого зошита-альбому “Мистецтво”](#) для 4 класу.

- Як гадаєте, за якими фрагментами першої частини люди впізнають сонату? Чому? Чи вже чули ви їх?
- Знайдіть дві теми у першій частині сонати. Спробуйте наспівати кожну з них. Чи однакові вони за характером музики? Чим вони відрізняються? Як гадаєте, чи борються теми одна з одною? Яка перемагає в кінці частини?

Соната схожа на пружину, що поступово розжимається все швидше від початку до кінця. Саме так наростає енергія у творі. Напевно тому композитор розпочав сонату всупереч правилам — швидку частину розпочав у повільному темпі. Прослідкуйте як музика переходить від низького регістру до високого, від тихого звучання до голосного. Так відбувається боротьба між темами і перемагає сильніша — вольова, смілива, мужня.

- Друга назва сонати — Героїчна. Чому її так назвали?
- Якби ви перекладали сонату для іншого музичного інструмента, то який вибрали б? Чому?
- Створіть музикограму першої частини сонати. Не забудьте пригадати, коли звучить рефрен, намалювати дві теми та позначити їх кольорами відповідно до їх характеру.

Музика на мольберті

У художників бувають різні мотиви для створення картин: одні хочуть намалювати улюблений куточок природи, другі зупинити прекрасну мить, треті... А є художники, які створюють картини під музику, тому що вона звучить в душі художника. Іноді такі картини та музика зустрічаються...

Роздивіться знаменитий цикл картин “Соната моря” литовського художника й композитора Мікалоюса Чюрльоніса. У художника унікальний дар: малювати музику. Його роботи написані за правилами музичних форм.

- Пригадайте структуру сонати та зіставте її з картинами Мікалоюса Чюрльоніса. Яка картина розпочинає сонату, а де звучить фінал? Чому ви так вирішили?
- Ще раз послухайте першу частину Патетичної сонати. Яка картина пасує до неї?
- Пригадайте, яку ще музичну форму зображував Чюрльоніс.

Малюємо музику

Уявіть себе художниками-композиторами. Який твір ви хочете намалювати? Рондо, сонату, концерт? А може, тему з варіаціями? Наспівайте твір подумки. Який характер музики? Які кольори ви доберете? Виберіть фарби — гуаш чи акварель, беріть пензлики й малюйте. Успіхів!

Закінчили роботу? Влаштуйте з однокласниками та однокласницями виставку “Музика пензликами”. Цікаво, чи впізнаєте ви в картинах знайомі музичні форми? Як звучатимуть картини?